

DET STORE

Kompetencer er blevet kodeordet i gymnasiet, hvor det ikke længere handler om, at eleven kan sin Shakespeare, men snarere om, hvad eleven kan gøre med sin viden. Men om man vil det eller ej, så spiller dannelse stadig en rolle, lyder det fra idéhistoriker Jens Erik Kristensen.

KOMPE TENCE BOOM

Af Camilla Mehlsen

En mand vælter på cyklen og slår sig halvt bevidstløs. Umiddelbart kommer han ikke til skade. Alligevel kommer styrtet til at ændre hans liv. Det får ham til at sige farvel til sin kompetente familie, sit kompetente job og den alt for kompetente civilisation – og goddag til et mere inkompetent liv i en norsk skov. For som han siger:

”Jeg har i årevis gået rundt i al denne kompetence... Jeg har åndet kompetence og gradvist mistet mit liv.”

Det er måske tillokkende at drage ud i skoven, langt fra kompetencesamfundet, sådan som hovedpersonen gør det i den norske roman ’Doppler’. ’Doppler’ er en humoristisk og karikeret civilisationskritik, men romanen slår hovedet på sømmet i beskrivelsen af det altomfattende kompetencesamfund.

I dag er det ikke længere nok at vide noget; i en foranderlig verden skal du kunne bruge din viden og indhente ny relevant viden i alle situationer. Med andre ord: Du skal være kompetent.

Kompetencer bliver kodeordet

Udviklingen mod et kompetencesamfund har haft kolossal betydning for uddannelsesinstitutionerne. Faglighed og færdigheder er ikke længere omdrejningspunktet. I dag er kompetencer kodeordet og vilkåret, lyder det fra Jens Erik Kristensen, lektor i idéhistorie ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet. Han har længe forsket i, hvordan bestemte ideer igennem tiden har formet vores uddannelsespolitik og den pædagogiske praksis. Han mener, at alle institutioner fra vuggestuer og frem er blevet til kompetenceudviklings-institutioner.

”Det kan i dag ikke starte tidligt nok med at organisere læring og kompetenceudvikling. Det matcher forestillingen om, at samfundet er blevet en vidensøkonomi, hvor det gælder om at kompetenceudvikle nationens menneskelige ressourcer fra spædbarnsalderen. Alle pædagogiske indsatser vurderes til syvende og sidst ud fra, om de bidrager til udvikling af kompetencer,” siger Jens Erik Kristensen.

Også gymnasiet har gennem det seneste årti været vidne til et skærpet fokus på kompetencer fremfor faglighed, pensum og færdigheder. Det begynder konkret med, at udtrykket ’studiekompetence’ finder vej til ændringen af Gymnasiebekendtgørelsen i 1999, men kommer først for alvor til udtryk i gymnasireformen fra 2005. Det fortæller Jens Erik Kristensen, der har studeret politiske debatoplæg, artikler og rapporter forud for og i kølvandet på gymnasireformen.

”Gymnasireformen satte turbo på viljen til kompetenceudvikling. Med reformen skulle faglige mål formuleres som de konkrete handlekompetencer, som en bestemt faglighed fremmer. Kompetencer er bredere end færdigheder. Det er evnen til at bruge sin viden i en given situation og til at bruge viden fra én kontekst i en anden. Kompetencer er først og fremmest et handleberedskab,” siger han.

Kompetencefag

Hermed flytter fokus sig fra de klassiske faglige færdigheder til de studieforberedende kompetencer. Kompetencebeskrivelser af fagene skal erstatte de tidligere emne- og pensumorienterede beskrivelser. Det at kunne bruge og kombinere sin viden vurderes højere end det at have stor almen viden eller dannelse. Denne udvikling kommer fx til udtryk i, at kreativitet og innovation er kommet ind i gymnasiets formålsbeskrivelse, fortæller Jens Erik Kristensen. Tanken er, at også gymnasiet skal udvikle de kompetencer, der kræves i en global videns- og innovationsøkonomi.

Med kompetencebeskrivelserne bliver alle gymnasiets fag mere ’praksisorienterede’, og nye praksisorienterede fag opstår.

”Mange af de nye fag, der er opstået i gymnasiet, bærer præg af at være kompetencefag. Gymnasiet skal i dag fremme den enkelte elevs udvikling af faglige, sociale og personlige kompetencer. Det handler i stigende grad om, hvad du kan gøre med det, du har lært,” siger Jens Erik Kristensen.

Kompetencebegrebets popularitet sætter med andre ord den enkeltes læring og udvikling i centrum. Fokus flyttes fra faget og lærerens gennemgang af stoffet til den lærendes udbytte af undervisning. Det handler ikke så meget om, hvorvidt eleven kan tale med om Shakespeare, men snarere om, hvad eleven kan bruge sin viden om Shakespeare til. Det betyder dog ikke en anfægtelse af gymnasiets fagopdeling.

”Man kan ikke slippe af med fagligheden, men fokus forskydes til de faglige kompetencer, som arbejdet med et bestemt fagligt stof udmønter sig i hos den enkelte elev. Tidligere var der faglærere, som ihærdigt forsøgte at få gymnasieeleverne til at leve sig ind i deres faglighed. Men forestillingen om, at der er

en faglighed, som en elev måles på, har fortonet sig,” siger Jens Erik Kristensen.

Han peger på den nye karakterskala som et eksempel på, at gymnasieundervisningen sigter efter, at eleverne lever op til bestemte kompetencemål.

”Den nye karakterskala er svaret på, hvordan man nu skal måle eleverne i forhold til de prædefinerede kompetencemål, som er opstillet for hvert enkelt fag. Ved eksamen måler man ikke længere, hvad og hvor meget eleven ved, men snarere om og hvordan vedkommende er i stand til at bruge sin viden.

Tværfaglighed som udfordring

I ’kompetencegymnasiet’ skal læreren ikke længere kun være faglærer. Hun eller han skal også være coach eller vejleder, der skal rådgive og service-eleven i dennes læringsforløb. Samtidig lagde reformen op til et større tværfagligt samspil mellem de enkelte fag. Det tydeligste eksempel på dette er indførelsen af Almen Studieforbereelse (AT). Ifølge Jens Erik Kristensen et godt eksempel på bevægelsen mod et kompetencegymnasium, hvor tværfaglighed med henblik på problemløsning er kommet i højsædet.

”Der lød nærmest et ramaskrig, da gymnasielærerne hørte om AT. Ingen ville da heller stå fadder til konceptet i ministeriet, men egentlig handler det blot om, at eleverne skal udvikle tværfaglige problemløsningskompetencer som en del af deres studieforbereelse. De skal lære at se problemstillinger i flere faglige perspektiver, men som kompetencemål forudsætter dette netop et øget fagsamarbejde mellem de enkelte gymnasiefag og gymnasielærere, og det var man jo ikke vant til,” siger Jens Erik Kristensen.

”Det nye påbud om øget tværfaglighed og fagsamarbejde var for mange klassiske gymnasielærere en udfordring. Konkret betyder det jo, at matematiklæreren og dansklereren skal sætte sig sammen og diskutere, hvad de har til fælles,” siger han.

Men er det så godt eller skidt? Ifølge Jens Erik Kristensen er der ingen tvivl om, at de tværfaglige intentioner bag AT var rigtige.

”Men ordentlig tværfaglighed forudsætter stærke fagligheder – ellers bliver det til pjat. Og netop hvad faglighed og det faglige niveau angår, kan man jo godt have sine tvivl, når man tager i betragtning, at gymnasieskolen i dag rekrutterer omkring 60 % af en ungdomsårgang. Spørgsmålet er, om det overhovedet er muligt at få så stor en del af en ungdomsårgang op på et så højt akademisk niveau, som gymnasiet har som sit ideelle formål.”

Pædagogikkens machiavellisme

Idehistoriker Jens Erik Kristensen kalder også tidens mantra om kompetenceudvikling for ’pædagogikkens machiavellisme’ og hentyder dermed til den italienske renaissancefilosof Niccolò Machiavelli, der i sin berømte og berygtede bog *Fyrsten* fra 1513 beskrev, hvordan en fyrste bedst bærer sig ad med at bevare sin magt.

FOTO: SCANPIX

”I analyserne af den kloge fyrste, taler Machiavelli om ’virtù’, der betyder duelighed og handlekraft. Han foregriber hermed, hvad det moderne kompetencebegreb dybest set handler om: at vi alle gennem fortløbende kompetenceudvikling skal udstyres - ikke med egenskaber og kundskaber, men med et strategisk og fleksibelt handleberedskab, der sætter os i stand til at møde fremtidens uforudsete, omskiftelige og truende udfordringer. Ligesom Machiavellis fyrste må vi i dag afskalle dyden, altså den moralske dannelse og fuldkommenhed, til fordel for det strategiske beredskab: Vi skal være beredt på alt og klar til omstilling.

”Det er det, kompetenceudvikling i uddannelsessektoren handler om i dag: at udstyre folk med et beredskab i form af kompetencer, som var vi alle små fyrster eller entreprenører for vores egen human kapital. Det sker som led i en generalmobilisering af nationens menneskelige ressourcer i kampen for at overleve i den globale økonomi. Derfor skal vi kompetenceudvikle.”

Konkurrencestaten

Når kompetencebegrebet vinder frem, hænger det sammen med et politisk ønske om at målrette uddannelser efter de aktuelle behov på arbejdsmarkedet. Dette har været på dagsordenen siden midten af 1990'erne, hvor transnationale organisationer som OECD og EU har talt for en snævrere erhvervsretning af uddannelser.

”Udviklingen mod et kompetencegymnasium sker derfor ikke bare af hensyn til elevernes lyst til selvrealisering og selvudvikling,” siger Jens Erik Kristensen. Det handler snarere om, at alle uddannelsesinstitutioner fra vuggestuer og frem i dag bliver betragtet som led i den såkaldte ’konkurrencestats’ bestræbelse på at mobilisere og optimere nationens ’menneskelige ressourcer’ med henblik på arbejdsmarkedet og den nationale konkurrenceevne i den globale økonomi. Formlen for denne mobilisering hedder ’livslang kompetenceudvikling gennem læring’ – og det er nærmest blevet en borgerpligt for alle individer.

For andre uddannelsesinstitutioner – daginstitutionen, skolen og universitetet – har omstillingen til kompetencemiljøer ikke afstedkommet den store kamp. Ord som ’pasning’, ’opdragelse’, ’omsorg’, ’undervisning’ og ’kvalificering’ bliver i stigende grad afløst af lærings- og kompetencetermer.

”Men i gymnasiet har man ikke uden videre villet lade almindelsen afløse eller opløse af kompetenceudvikling,” siger Jens Erik Kristensen og forklarer, at gymnasiet siden 1850 har stået på to ben: Gymnasiet har i mere end 150 år både skullet være almindende og samtidig studieforberedende. I det nye årtusinde er de to opgaver nærmest blevet klappet sammen under termen kompetenceudvikling.

Jens Erik Kristensen er en af dem, der mener, det er vigtigt at holde fast i dannelsesbegrebet og ikke bare ofre det på kompetencesamfundets alter. For selv om vi holder op med at tale om dannelse, kan vi ikke afskrive begrebet.

”Man har forsøgt at sætte parentes om dannelsesbegrebet i de seneste 20 år. Dannelse er blevet et forkættet begreb, som man hverken kan bruge – eller undgå at bruge. Nogle uddannelsesforskere vil også sige, at det er et forældet begreb. Min pointe er, at uanset hvor meget man sætter parentes om dannelsesbegrebet, er der altid implicitte dannelsesforestillinger på spil, både i folkeskolen og gymnasiet. Du vil altid kunne finde de implicitte dannelsesidealer, der afslører, hvad det er for en type person eller men-

På Gymnasieforskning.dk kan du af Jens Erik Kristensen bl.a. finde artiklerne:

📖 ’Almindelse og studieforberedelse i kompetenceudviklingens æra’

📖 ’Gymnasireformens modernisering af almindelsen’

neske, man via uddannelsen vil fremme,” siger Jens Erik Kristensen.

Han mener, at gymnasiedebatten er kendetegnet ved en både-og-strategi, hvor man både vil have kompetenceudvikling og almindelse. Men i denne kamp er den svage part altid dannelse, for hvordan måler man lige dannelse i målingens tidsalder?

”Motsat kompetencemål kan man hverken undervise eller eksaminere i dannelse. Man kan ikke sammenligne resultaterne af Susannes eller Peters dannelsesniveau efter 1.g. Dannelsen er, hvad den altid har været: Det er det, der står tilbage, når man har glemt alt det, man har lært. Det interessante er ikke dannelse eller ej, men hvilken dannelse, det er, der har aflejret sig,” siger Jens Erik Kristensen.

Kampen om almindelse handler i høj grad om, hvorvidt der i dag overhovedet er noget ’alment’, forstået som en vis mængde af viden eller fællesmenneskelig kulturarv, eller om almindelsen snarere er en del af det enkelte menneskes livslange kompetenceudvikling. Med andre ord: Går vejen til det almene gennem faget eller personen? Her er vægten tippet over til personen. Men kan den udvikling fortsætte, eller kommer gymnasiet ud af balance? Det spørgsmål kan kun fremtiden besvare. Men spørger man den norske mand, der forlod civilisationen, er der ingen tvivl om, at kompetencerne har taget overhånd. Derfor trækker han sig helt. Som han siger et sted i romanen ’Doppler’:

”Jeg vil dø inkompetent, og jeg vil aldrig nogensinde forsøge at præstere noget igen, så længe jeg lever. Jeg har præsteret for sidste gang, og jeg har været kompetent for sidste gang.” ●

Jens Erik Kristensen

Lektor i idéhistorie, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet. Han har udgivet flere artikler om udviklingen i dansk uddannelsespolitik og pædagogisk praksis og er blandt andet medredaktør på en udgivelse om ’Pædagogikkens Idéhistorie – i et dansk perspektiv’.